

Cīņa ar invazīvajām sugām nav bezcerīga

Latvijas dabā arvien vairāk izplatās svešzemju augi, kas apdraud vietējās ekosistēmas. Par Sosnovska latvāņu jaunumu visiem sen zināms, cīņa ar šo augu izplatību jau gadiem notiek valstiskā līmenī. Bet ir daudz skaistu augu, par kuriem pat neaizdomājamies, ka varētu būt bīstami, jo ir svešinieki un strauji savairojas, nomācot tradicionālos biotopus un barības ķēdes. Tāda ir arī Kanādas zeltgalvīte jeb zeltslotiņa, ar kuru pērn cīņu uzsāka arī Kuldīgas pusē.

Skaista, bet nejauka

Pagājušajā gadā Kuldīgas novada pašvaldība izmantoja iespēju saņemt Eiropas Savienības LIFE programmas līdzfinansējumu un piedalījās projektu konkursā “Mazo grantu shēma invazīvo sugu pārvaldībai”, lai sāktu cīņu ar Kanādas zeltslotiņu (*Solidago canadensis*), kas ievērojami savairojusies dabas liegumā “Ventas ieleja”, kā arī citur pilsētā un laukos.

Šajā projektā 3 ha platībā Virkas ielā (lieguma teritorijā) ar sistemātisku pļaušanu un smalcināšanu paredzēts izskaust krāšņo, bet mūsu dabai svešo augu, kā arī novērst tā tālāku izplatību. Pērn teritoriju atbrīvoja no krūmiem, atstājot lielākos, vērtīgākos kokus un ar vairākām pļaušanas reizēm izveidoja koptu pļaviņu bez invazīvām sugām. Nopļautā un sasmalcinātā biomasa atstāta turpat par mēslojumu zālājam. Šogad darbu turpinās vietās, kur zeltslotiņa atkal parādījusies.

“Sākumā plāvām divas reizes mēnesī, pēc tam, kad augs jau bija novājināts, pārgājām uz pļaušanu vienreiz mēnesī,” stāsta pašvaldības vides inspektore Inta Putniņa. “Iznīcināt tik viegli nevar, jo saknes ilgstoši saaugušas blīvi. Zeme tur gadu gadiem noplicināta, citi augi izkonkurēti. Svarīgi ir neļaut uzdziedēt un nogatavināt sēklas. Nopļauto sasmalcinājam un atstājam kā mēslojumu dabiskajam zālājam. Skatīsimies, kādas puķes tur šogad saaug. Tā ir lielākā problēma, ka invazīvajām sugām ļauns pārāk ilgi iesakņoties un izplatīties, pilnībā nomācot vietējos augus. Iespējams, ka cilvēki nezina vai neapzinās to kaitīgumu.

Zeltslotiņa ļoti savairojusies no pamestiem dārzeņiem, kur veģetē tālāk: pēc noziedēšanas izsējas sēklas, vējš tās izpūš, un upes ūdens aiznes tālu. Tāpēc zeltaini dzeltenās puķes bieži var redzēt ceļmalās, upju krastos. Tagad vairs nav manīts, bet kādreiz ziedēšanas laikā zeltslotiņu bieži izmantoja floristikā – to ieveda tieši kā dekoratīvo augu. Tāpat to lietoja medicīnā. Vēl ir daudz citu svešzemju augu, kuriem ļauns neierobežoti izplatīties: daudzlapu lupīna, puķu spriganes, sarkanais plūškoks un citi. Izskatās jau smuki, tomēr jāatceras, ka mūsu dabai tādi augi ir bīstami, jo nekam citam neļauj augt.”

Lielā, indīgā dille

Senāka ir cīņa ar Sosnovska latvāni (*Heracleum sosnovskyi*), ko uzskata par bīstamāko un arī izturīgāko svešzemnieku, kas apdraud bioloģisko daudzveidību Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs un Eiropā. Pie mums savulaik ievests lopbarības audzēšanai, bet izrādījies, ka latvānis postoši ietekmē vietējās kultūras, izmaina ekosistēmu funkcijas, radot gan ekonomiskus zaudējumus (samazinās lauksaimniecības un meža zemes vērtība), gan arī bīstamību cilvēka veselībai. Tā zieds atgādina milzu dilles ziedu, bet

PIRMS. Invazīvo sugu pārņemtā teritorija dabas liegumā “Ventas ieleja” pagājušā gada februārī

PĒC. Ventas ieleja rudenī pēc vairākkārtējas nopļaušanas, atstājot biomasu dabiskā zālāja atjaunošanai

lapas ir kā rabarberam, taču augs ir ļoti indīgs – pat pieskaršanās ar rokām var izraisīt nedzīstošus apdegumus un ilgstošu niezi. Ar latvāni pārņemto teritoriju skaits ik gadu pieaug, jo ziedkopās nobriest desmitiem tūkstošu sēklu, kuru tālāku izplatību veicina vējš, putni un agrotehniskās paviršības.

Kuldīgas novadā visvairāk latvāni ievērsušies Pelču pagastā. I. Putniņa stāsta, ka citviet ir nelielas, atsevišķas audzes gan pašvaldības, gan privātos īpašumos, bet dažos pagastos latvāni vispār nav konstatēti.

2020. gada septembrī pašvaldība izstrādāja “Sosnovska latvāņu izplatības ierobežošanas pasākumu plānu 2021.–2025. gadam”, bet jau pirms tam šī auga izplatība apkarota gan pilsētas teritorijā, gan Kabiles, Pelču un citos pagastos. Kuldīdznieki sapratuši: viens nav cīnītājs, tāpēc pasākumiem jābūt vienotiem un mērķtiecīgiem. Ja viss tiek darīts pareizi un regulāri, latvāņus iespējams iznīcināt trīs četros gados. Piesaista profesionālus un pieredzējušus uzņēmējus, kam ir atbilstoša tehnika, lai to veiksmīgi izmantotu praksē pēc jaunākajiem pētījumiem. Darbs parasti sākas maijā. Ja vajadzīgs, dažās vietās atkārtoti miglo vasarā. Šo metodi var lietot arī pēc latvāņu nopļau-

šanas. Vietās, kur nav atļauts izmantot miglošanu ar selektīviem herbicīdiem, latvāņu apkarošanu veic vasaras otrajā pusē – no jūlija līdz septembrim –, nogriežot ziedkopas un sēklkopas, kā arī atkārtoti pumpurus. Lielās platībās ķīmiskā apstrāde salīdzinājumā ar mehānisko ir daudz lētāka un efektīvāka, jo ar to pilnībā aptur latvāņu tālāko veģetāciju. Miglošana notiek pavasarī un vasarā. Pērn, mehāniski nogriežot ziedkopas un sēklkopas, ierobežoja 2 ha lielā teritorijā, bet migloja – 22,9 ha. Šogad apjomu palielina attiecīgi uz 5 un 28 ha.

Valsts mērogā pirmo latvāņu izplatības ierobežošanas programmu Ministru kabinets pieņēma 2006. gadā. Vairāku gadu garumā eksperimenti parādīja, ka daudzi tradicionālie herbicīdi latvāņus tikpat kā neietekmē un arī glifosfātus saturošais raundaps nav gana efektīvs vienreizējā apstrādē. Tomēr tas jau bija atspēriena punkts tālākai cīņai, izmantojot arī citas metodes: regulāru apļaušanu, nogatavināšanu un pareizu kultūraugu maiņu invadētajās teritorijās un citās. Turpmākos gados Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija pievērsās tādu normatīvu ieviešanai, lai atbildību par latvāņu apkarošanu uzņemtos visi zemes īpašnieki, kuru īpašumos tas aug,

UZZIŅAI

- No Latvijā sastopamajām augu un dzīvnieku sugām trešdaļa ir svešzemju.
- Ap 10% svešzemju sugu ir bīstamas: agresīvi izplatās un izkonkurē pašmāju augus.
- Invazīvās var radīt izmaiņas dabas ekosistēmās, kaitēt ekonomikai un dažas arī veselībai.
- Lielākā daļa svešzemju augu ievesta 20. gadsimtā, piemēram, Sosnovska latvānis kā lopbarības augs, puķu sprigane un Kanādas zeltslotiņa kā dāļdarza augi.
- Invāzija ir lielākoties apzinātas vai neapzinātas cilvēku darbības rezultāts. Gan augi, gan dzīvnieki var ieceļot arī nejauši: kuģu tilpnēs, pasta sūtījumos, stādu podos. To veicina arī klimata izmaiņas, bet lielākais palīgs ir cilvēks.
- Maldīgi ir uzskatīt, ka svešzemnieki vairo Latvijas dabas daudzveidību. Gluži otrādi – tie izkonkurē vietējos augus un dzīvniekus, maina augsnē un vidi, iznīcina barības bāzi un nereti kļūst par problēmu cilvēkiem.
- Dārzu īpašniekiem jābūt atbildīgiem par to, kas tiek audzēts. Nedrīkst pieļaut augu izplatību ārpus teritorijas.
- Invazīvās sugas jāapkaro laikus. Dažas metodes: apart, izrakt vai kontrolēti lietot pesticīdus.

gan privātie, gan pašvaldības, jo nav liekas jēgas ierobežot savairošanos tikai dažās atsevišķās platībās.

Jāsāk jau ar pirmo augu

“Pavasārī Sosnovska latvāni veģetāciju uzsāk īpaši raženi – attīstoties lielām lapām un bagātīgām ziedkopām,” norāda vides speciāliste I. Putniņa. “Mēs aicinām ikvienu zemes īpašnieku, kura teritorijā ieviesušies latvāni, nepieļaut to audzes veidošanos un sākt apkarošanu, lietojot kādu no ierobežošanas metodēm – mehānisko, ķīmisko, bioloģisko vai kombinēto. Privātpašumos latvāņu saknītes vai sēklas visbiežāk nonāk ar nezināmas izcelsmes melnzemi. Darbs būs sekmīgāks, ja sāks cīnīties jau ar pirmajiem augiem, tiklīdz tie parādās. Nelielās piemājas teritorijās lētākais un ātrākais veids ir saknes rozetes izduršana ar lāpstu pavasarī, kad augs izspraucies no zemes 10–20 cm augumā. Sakni izdur 5–10 cm dziļumā, pēc tam platību pārsedz ar melno plēvi uz visu vasaru un uz tās samet izraktās latvāņu saknes, lai sažūst,” viņa pamāca tos, kuru zemē invazīvais augs ieperinājies.

Savukārt izvēloties pļaušanu, jāņem vērā, ka tas jā dara regulāri vismaz reizi nedēļā, tā nodrošinot citu augu augšanu, kas noēno svešiniekus un atņem tiem spēku. Jāpļauj pēc iespējas tuvāk zemei un pēc tam augi jāiznīcina, neļaujot nogatavināt sēklas. Latvānis mēdz uzdziedināt ziedu un nogatavināt sēklas jau 10 cm virs zemes, tāpat nopļauts sulīgais kāts to spēj. Tāpēc ar pļaušanu, kā nu pagadās, nevar šo uzmācīgo svešinieku iznīcināt.

Vēl speciāliste atgādina, ka, ķeroties pie latvāņu apkarošanas, kaut arī bīstamais augs ir samērā niecīgs, jāievēro piesardzība un darba drošība: noteikti jāuzvelk biezi gumijas cimdi un nedrīkst pieļaut šūnsulas nokļūšanu uz apģērba un ādas. Valsts augu aizsardzības dienesta tīmekļvietnē var izlasīt sīkāku informāciju, kā rīkoties, lai neciestu veselība.

Attieksme mainījusies

Kopš seniem laikiem Latvija varējusi lepoties ar zivju sugu daudzveidību. Laika gaitā klimata pārmaiņu ietekmē Baltijas jūras un iekšējo ūdeņu piesārņojuma, upju un ezeru eitrofikācijas, biotopu degradācijas, migrācijas šķēršļu, maluzvejniecības un vēl citu faktoru dēļ ihtiofauna ir mainījusies – dažu sugu stāvoklis pasliktinājies, citu uzlabojies, kā arī parādījušās populācijas, kādu agrāk pie mums nebija.

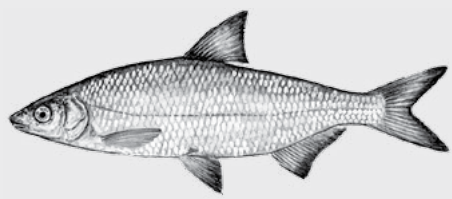
Lasis ir ne vien augstvērtīga zivs, bet arī Latvijas nacionālais lepnums. Ne velti ar to simboliski savulaik rotāta nacionālā valūta – lats. Šīs sugas populācijas izmaiņas arī labi ataino dažādas saimnieciskas un nesaimnieciskas darbības Latvijā un Baltijas jūras reģionā. Ik gadu, pildot zivju resursu atražošanas valsts programmu, zinātniskā institūta BIOR audzētavas Ventā, Gaujā un Daugavā ielaiž tūkstošiem spēcīgus un labi attīstītus lašu mazuļus, kas vēlāk migrē uz jūru, lai

nobriedušā vecumā atgrieztos dzimtajā pusē.

Taimiņam jeb jūras forelei ir līdzīgs izskats un dzīvesveids kā lasim, tos bieži vien nozvejo kopā. Atšķiras ar to, ka taimiņš mēdz būt slaidāks, ar taisnāku muguru un tam ir vairāk melno punktu. Arī šī suga iekļauta īpašā aizsardzībā, tāpat tiek lielā apjomā atražota valsts programmā. Diemžēl lašveidīgo populācija samazinās – šodien laši un taimiņi atrodami tikai aptuveni ceturtajā daļā no upēm, kas ieplūst Baltijas jūrā un kur šīs zivis iepriekš dzīvojušas. Viens no galvenajiem iemesliem: piesārņojuma dēļ aizaug upes un izzūd nārstam piemērotas vietas, savukārt hidroelektrostacijas rada šķēršļus migrācijas ceļā.

Vimba ir viena no populārākajām karpu dzimtas zivīm, kas pieaugušā vecumā dzīvo jūrā vai upju ietekās, bet nārsta laikā dodas dziļāk iekšzemē un spēj pārvietoties pat ar ātrumu 25 km/h. Novērots, ka šīs sugas populācija, par spīti dabai

nelabvēlīgajiem procesiem, pat palielinājusies. Pavasaros vimba sagādā prieku ne tikai makšķerniekiem, bet dabas vērotājiem, kas pūļiem brauc uz Kuldīgu vērot, kā vimbas lec uz augšu pret straumi, cenšoties pārlēkt Ventas rumbu. Par spīti nelabvēlīgiem procesiem dabā, populācija palielinās, ir ierosinātas izmaiņas makšķerēšanas noteikumos, lai palielinātu pieļaujamo lomu līdz 10 vimbām.

Sams izmēru ziņā ir lielākā zivju suga Latvijā, kas agrāk pārsvarā bija sastopama tikai Daugavas un tās pietekas Aiviekstes baseinos. Brangākais sams noķerts 2010. gadā, tā svars sasniedza gandrīz 85 kg. Šī suga mīt dziļi gultnē, klusās vietās un nemēdz peldēt tālu no mājvietas.

Par sensacionālu tika uzskatīts gadījums, kad kāds makšķernieks 2000. gadā samu noķēra Ventā pie Ventspils, tā gan bija nieka 650 gramu zivtiņa. Tagad Kurzemē sami vairs nav reta parādība, nesen ap 18 kg liela zivs izvilka Nabes ezerā. Nav izpētīts, kā suga nonākusi Ventā, pēc nostāstiem, samus no Daugavas esot atveduši makšķernieki.

Lidaka ir Latvijā visizplatītākā zivju suga – tā sastopama aptuveni 70% upju, 90% ezeru, kā arī jūras piekrastes ūdeņos, jo pie mums tai ir ļoti labi dzīvošanas un vairošanās apstākļi gan ūdens temperatūras, gan ūdens augu un barošanās ziņā. Jau tautasdziesmās apdziedātā zaļsvārce nav pārāk cimperlīga būtne – tā spēj izdzīvot arī sliktas ekoloģiskās kvalitātes ūdenī, tai pat ir būtiska loma ekosistēmu funkcionēšanā. Lidaka ir nozīmīga makšķernieku un zvejnieku lomu sastāvdaļa, bet daudzās ūdenstilpēs to skaits samazinās, galvenokārt maluzvejas un pārzvejas dēļ.

Pašiem jāpieskata savas bagātības

“Kādreiz bieži braukāju pa pasauli, lielākoties pie copes draugiem Skandināvijā, bet tagad pārsvarā dodos uz vietējām upēm un ezeriem priecāties par zivīm, jo mums to ir daudz,” teic pieredzējis makšķernieks Guntis Kārkliņš.

Vimbu Ventā daudz

Gunti var saukt par makšķerēšanas lielmeistaru, jo savas karjeras laikā viņš izcīnījis dažādas godalgas pasaules mēroga sacensībās. Pirmo zivi izvilcis piecu gadu vecumā un kopš tā laika kaislīgi aizrāvēs kā ar sportu. Vairāk nekā pusgadsimta laikā ar makšķeri rokās mūspuses ūdeņos pieredzēts daudz. “Venta ir viena no skaistākajām un bagātākajām upēm,” atzīst makšķernieks. “Mums ir lieli vimbu krājumi. Turklāt tās zivis, kas nāk no atklātās jūras, ir daudz brangākas nekā vimbas, kas iepeld Lielupē, Daugavā vai Salacā no līča. Ap 30–35 cm vimbas, kas mums ir mazākās, tur skaitās lielākās. Tas pats attiecināms uz citām sugām, laikam jūrā labāka barība. Nēgi, asari, zandarti diezgan brangi pa Ventu nāk augšā. Arī laši un taimiņi, kaut gan skaita ziņā to ir mazāk. Vimbu mums ir tik daudz, ka vajadzētu palielināt limitu. Nereti desmit lielas zivis var noķert piecpadsmit minūtēs, bet, ja esi nopircis dārgo makšķerēšanas atļauju licencētajās vietās, tad mājās iet tik ātri negribas.”

Minēto sugu populācijas izmaiņas vienā un tajā pašā ūdenstilpē G. Kārkliņš skaidro ar nārstošanas atšķirībām. Vimbas nārsto pavasarī, kad pēc ziemas ir pietiekami augsts ūdens līmenis, īpaši, ja bijis sniegš un ledus, kas kaut nedaudz izmēzis aizaugumu un gultni. Savukārt lašveidīgie nāk rudenī, kad upē pēc sausām vasarām starp zaļajām salijām ir vājas tērcītes, caur kurām ar laivu dažviet neizbraukt, piemērotu nārstošanas vietu maz. Turklāt ne visi Ventā ielaistie laši un taimiņi mazuļi izdzīvo, liela daļa arī neatnāk atpakaļ, jo tiek izķerti jūrā, kur likums atļauj zvejot.

“Līdzšinējā tīrīšana, kurā ieguldīta ļoti liela nauda, lašu nārsta vietas diemžēl nav būtiski atjaunojusi,” uzskata kuldīdznieks. Aizaug arī citas upes, tā ir liela problēma visā Latvijā, daudzviet ūdens līmenis vairs nav tik augsts kā kādreiz. Tas ietekmējis zivju sugu izmaiņas gan negatīvi, gan pozitīvi, jo dažās upēs parādījušās zivis, kādu

Valsts vides dienesta Dienvidrietumu reģionālās pārvaldes zvejas kontroles daļas galvenais inspektors Jānis Sprugevics jau vairāk nekā 20 gadu veic savus pienākumus un pieredzējis būtiskas pārmaiņas vides aizsardzībā

agrāk tur nebija, jo bija pārāk dziļš. Vimbai arī aizaugums tik būtiski netraucē, jo ir lielāka barības bāze.”

Vislielākās rūpes par lašveidīgajiem

“Visi vēlamies, lai būtu zivju daudzveidība Latvijā, taču katrs pēc saviem kritērijiem nosaka vērtīgāko sugu. Mums svarīgākās ir tās, kuru aizsardzība, pēc BIOR zinātnieku pētījumiem, noteikta likumdošanā,” savukārt atzīst Valsts vides dienesta Dienvidrietumu reģionālās pārvaldes zvejas kontroles daļas galvenais inspektors Jānis Sprugevics.

Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, zivju resursu izmantošanu nosaka Eiropas starptautiskie tiesību akti un Latvijas likumvide, tostarp viens no galvenajiem ir Zvejniecības likums, pēc kura izstrādāti “Makšķerēšanas, vēžošāšanas un zemūdens medību noteikumi”, lai īpaši saudzētu tieši mūsu ūdeņu bagātības. Šie MK 2015. gada noteikumi paredz lieguma periodus atsevišķām sugām, lomā paturamo zivju skaitu un izmēru. Tādējādi valsts likumā noteikusi, kuras sugas ir vērtīgākās.

“Lielākās rūpes joprojām ir par lašveidīgajām zivīm,” norāda J. Sprugevics. “Jau gadu gadiem tiek strādāts pie aizsardzības no dažādiem aspektiem: pastiprināta

uzraudzība, stingrāki zvejas ierobežojumi, kā arī lielos apjomos valsts programmā notiek mākslīgā resursu atjaunošana. Taču lašu un taimiņu kļūst arvien mazāk, kā to rāda BIOR pētījumi. Arī mēs redzam, ka maluzvejnieku tīklos šo zivju nav daudz.”

Godīgie – noķer un atlaiž

Toties par vimbām varot nesatraukties – Kurzemes upēs to skaits varbūt pat pieaudzis. Tāpat daudz ir makšķernieku iecienīto lidaku, zandartu, liņu, kurām tāpat likumā noteikts loma limits. Likumdošana regulē arī to, ka makšķernieks (izņemot rūpniecisko zveju) nav ieintēresēts normas pārkāpt, jo noķertās zivis drīkst izmantot tikai pašpatēriņam, pat ne nodot kaimiņam apmaiņā pret kādu citu produktu. “Nav jau noslēpums, ka vēl joprojām notiek gan svaigo zivju, gan kūpinājumu nelegāla tirdzniecība,” piebilst vides inspektors. “Runājot par godīgajiem makšķerniekiem, arvien izplatītāka kļūst filozofija *ķer un atlaid*. Viri staigā gar upi, spiningo, izvelk zivi, papriecājas un laiž atpakaļ ūdenī.”

J. Sprugevics par inspektoru strādā 21 gadu un šajā periodā pieredzējis būtiskas pārmaiņas vides aizsardzībā: “To laiku, kad sāku uzraudzīt, kas notiek upēs,

UZZIŅAI

Viens makšķernieks drīkst lomā atstāt:

- pa **vienam** lasim un taimiņam (kas noķerti Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes ūdeņos vai speciālās vietās Daugavā), kā arī pa vienai alatai un strausta forelei;
- pa **trim** ālantiem, salatēm, samiem, sīgām un zušiem;
- pa **piecām** akmeņplekstēm, lidakām, liņiem, sapaliem, vēdzelēm, vimbām un zandartiem;
- **10** mencu;
- **20** repšu;
- **5 kg** asaru, kas noķerti iekšējos ūdeņos, **10 kg** – jūrā vai līcī;
- **10 kg** reņģu, salaku un plekstu – no katras sugas;
- citu sugu zivis – bez ierobežojuma.

var pielīdzināt *Mežonīgajiem rietumiem*. Tagad maluzvejniecība ir samazinājusies, bet ne izskausta. Joprojām gadās pieķert kādu ar lidaku lieguma laikā vai pārāk daudz vimbām lomā. Tādus ieradumus izskaust var laikam tikai ar paaudžu maiņu, izglītošanos. Uzlabojumi tomēr ir: kādreiz zivju saudzēšanas laikā puse pilsētas pie upes dienām un naktīm dzīvojis, caur krūmiem bija takas izmīdītas no vienas vietas. Tagad lieguma laikā kādu reti gadās sastapt, lai gan makšķernieku Latvijā nav palicis mazāk. Pēc Zemkopības ministrijas datiem – ap 100 000. Kādreiz Ventas rumbā aktīvajā sezonā izņēmām 30–60 un vēl vairāk zvejas rīkus, tagad tikai divus trīs. Tas ir gan likumdošanas, gan uzraudzības tehnoloģiju attīstības rezultāts. Un jāatzīst, ka sabiedrības attieksme pret dabas vērtībām ir būtiski uzlabojusies.”

Latvijas vides aizsardzības fonds

Materiāli tapuši ar Latvijas vides aizsardzības fonda atbalstu. Par publikāciju saturu atbild SIA “Kurzemes Vārds”.